

Песенното творчество на първото поколение български композитори

Пелагия Векилова, Светла Минкова

Abstract: Songs of the first generation Bulgarian composers: Songs of the first Bulgarian composers are an important part and connection to the construction of the national music style. It reflects the distinctive musical thinking of a reinforcing composer school. It achieves tonal stylistic unity in various song genres.

Key words: school, choral and solo song; song genres; choral cappella song;

ВЪВЕДЕНИЕ

Българското композиторско творчество се ръководи главно от идеята за създаване на национално изкуство, а чрез фолклора композиторите търсят националния характер на музиката.

Представители на първото поколение български композитори са: *Емануил Манолов /1860-1902/, Ангел Букорещлиев /1870-1950/, Добри Христов /1875-1941/, Панайот Пипков /1871-1942/, Маестро Георги Атанасов /1882-1931/, Никола Атанасов /1886-1969/, Александър Кръстев /1879-1945/, Атанас Бадев /1860 -1908 /.*

ИЗЛОЖЕНИЕ

В творчеството на първите български композитори песента е не само доминиращ жанр, но също така и принадлежи към най-ценното, което те създават в областта на вокалните жанрове въобще. Масовото музикално възпитание и образование през този период се осъществява от българското училище.

За начало на българската професионална музика се счита творчеството на *Емануил Манолов*. Най-значителен е неговият принос в областта на хоровата и детската песен и инструменталната музика. Народната песен е в основата на композициите му.

Към най-ценното в песенното творчество на *Емануил Манолов* спадат неговите детски училищни песни. Достигнали до нас са 118 детски песни, от които 87 са отпечатани в сборника „Славееви гори“. За текстове на песните са използвани стихотворенията на Ив. Вазов, Ц. Церовски, П. Р. Славейков, К. Величков и други. Песните са в „общ тон“, но в някои от тях се долавя народностна тематика, като в песните „Два юнака“, „Сватба“, „Вакло агне“ и други. За разлика от Добри Христов, Манолов не достига до убеждението, че музикалното възпитание в училищата да се изгради върху народната песен. Според него през 80-те и 90-те години е било много по належащо да се създаде училищна песен от български автори върху български стихове, тъй като такава изобко е липсвала. Основата на детските песнички на Манолов е върху мелодията на градските маршови и лирически песни [6].

Чрез детските песни на Манолов в българското училище навлиза родната песен, която в скоро време обхваща цялата страна. Десетки са песните, които стават популярни. Не по-малко от тях и днес са любими на децата: „Гласът на животинките“, „Татковина“, „В училището“, „Муха и комар“, „По райските долини“, „Майчина песен“, „Прела баба“, „Марица“, „Спи детенце“ и други. *Емануил Манолов* с право може да се нарече родоначалник на детската училищна песен и най-значителен автор в тази област преди Добри Христов.

С хорови китки и детски песни започва своя път и най-значителният композитор от първата четвърт на ХХ век *Добри Христов*. „Той ясно съзнава, че

българската музика ще изгради свой стил и своя школа, когато пресъздаде художествено онова, което народният гений вече е сътворил" [4]. Добри Христов започва от хоровата китка. „Лилияна мома хубава" и „Пусти моми жеравненки" са първите му значителни хорови творби. В тях за разлика от китките на другите композитори песните са не просто „нанизани" една след друга, а обединени от една обща посока на развитие. По-голяма цялостност и завършеност им предава обобщаващата функция на последната песен. Всичко това издига двете китки на Добри Христов на по-високо стъпало в сравнение с китките на неговите съвременници.

В периода в който живее и твори Добри Христов се очертават следните важни области на музикалната ни култура: образованието, хоровото пеене, оркестровата музика, камерното музициране и оперното дело.

Огромното детско песенно творчество на *Д. Христов* е насочено изцяло към музикалното възпитание на българските деца на основата на българската народна песен. За всяка възраст и за всеки клас са неговите детски сборници – 22 детски песни издадени през 90-те години във Варна през 1929 година в две части: „Рой звездици" – песни в „общ и народен тон" и сборникът „Изворчето пее" – 1937 година – 375 песни.

Според В. Кръстев, Добри Христов отлично синтезира двете начала в училищното музикално възпитание – художествено-естетическото и образователно-възпитателното [5].

Тясно свързан с училищната хорова самодейност, *Александър Кръстев* написва и много детски песни. Някои от тях са в „общ тон", други в народен тон. По-сполучливи са песните с народностна мелодика „Стопанине, болярине" от литературно-музикалната сценка „Коледари" и „Хорото" от литературно-музикалната сцена – „Лазарки". За училищните хорове Кръстев пише и китки от народни песни „Йовано, Йованке".

В детската хорова песен е основният принос на *Панайот Пипков*. Мелодическият дар на композитора се изявява най-ярко в училищната песен и най-вече в популярния химн на славянските просветители Кирил и Методий „Върви, народе възродени". В училищната практика се утвърждават песничките „Зимна вечер", „Пролет", „Пролетна картина". Панайот Пипков в своето творчество не си поставя задачата да създаде детски песни в народностен дух. Той се стреми да възпита в децата вкус към красивата мелодия, към логичната музикална мисъл, носеща поетическо съдържание и патриотично чувство. В тази мисъл Пипков следва пътя на Манолов в неговите най-хубави песни в „общ тон". За времето, когато са създадени песните на Панайот Пипков, да се напишат изобщо песни за деца е било по-важно, отколкото да се търси разрешение на проблема за народностния облик на училищната песен.

В детската и маршова песен се изявява и *Георги Атанасов Маестрото* – „Пролет иде", „Земята нам е отредила", „Хорце" и други.

До войните (1912-1918) хоровото дело в страната се развива благодарение на натрупания през първите десетилетия след Освобождението хорово певчески опит и дейността на по-квалифицираните музикални дейци – изпълнители, композитори, диригенти. Работи се за повишаването на музикалната култура, както и на самите хористи. Уреждат се курсове за нотно ограмотяване на хоровите състави. Хоровете започват да изнасят самостоятелни концертни програми, в които широко място заемат песните на композиторите – *Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Александър Кръстев, Добри Христов, Александър Морфов и други*.

Създадените вече традиции в хоровото дело, и необходимостта да се ограничи влиянието на някои навлезли градски песни от чужбина, лишени от художествена стойност, както и дейността на редица музикални деятели, които

работят за издигането на музикалната култура в страната, стават повод след войните да се възобновят някои от старите хорове и да се създадат нови. През периода 1920-1925 година хоровата самодейност е в подем. Цяло поколение музикални дейци, композитори, диригенти работи за издигане на хоровото дело в страната. В това отношение големи заслуги има Добри Христов, който подема инициативата за основаването на държавен хор, но поради незаинтересоваността на управляващите успява само да основе певческото дружество „Софийски народен хор“, който по-късно става основа на учредения през 1926 година Съюз на народните хорове в България. Изпълнението на хорове е акапелно. Голяма част от тях участват в изнасянето на оперети и опери от български и чужди автори.

Хоровата песен е водещ жанр в творчеството на българските композитори от първо поколение. Тя стои в основата на оперния и симфоничния жанр. В многогласните разработки на народни песни или в оригиналните авторски хорови песни се постига за първи път национално звучене. Чрез хоровите песни и китките за духов оркестър народната песен за първи път придобива черти на професионално „концертно“ творчество. С хоровите китки и песни на *Емануил Манолов* от 80-те и 90-те години слага началото на българската хорова акапелна песен.

Първата китка на *Емануил Манолов* – „Китчица от български песни“ /за тригласен хор /, е предназначена за музикалното обучение в училище, състои се от седем песни. Втората китка – „Китчица от български песни“ /за смесен/. Композирана около 1898 година и се състои от три песни. Най-известната китка на Емануил Манолов „Повей, повей“ се състои от пет песни.

Заглавията на няколко песни от трите китки: „Търсила ѝ майка сина своя Янка“, „Ах мари, мамо“, „Овчар по бряг ходи“, „Вело моме“ /от първата китка/; „Шила ѝ мамо“, „Помниш ли Янке“, „Имала баба“ /от втората /; „Повей, повей“, „Милкано моме“, „Мори боли Яни гяло гърло“, „Пила ѝ мома снощна вода“, „Че ти ми се много свалеше“ /от третата/.

Свое място в хоровата самодейност има *Ангел Букорещлиев*. Със своите десет хорови китки, които създава в периода 1895-1902 година, той обогатява значително оскъдния хоров репертоар по това време. От десет хорови китки само три, четири и седем са за смесен хор. Останалите са за мъжки.

В първата китка (за мъжки хор) – три бавни песни „Че ти ми се много хвалеше“, „Запретни, Вело мое“ и танцовата в 7/16 „И аз бях една у майка“ са хармонизирани с най-прости средства.

Във втората китка има пет народни мелодии, които са с по-свободна разработка.

Третата китка – романтично-епичната „Завалели му два сняга“, богато орнаментираната „Снощи си ази, мамо“ и бързите танцови песни „Дей гиди, вино червено“, „Снощи Деян сърдит дойде“, „Два брата мили“. Както при всички останали китки така и тук в разработката Букорещлиев си служи с още по-богати темброво динамични и хармонични средства.

В четвъртата китка използва фугато при разработката на народната песен „Станчице ле, душманчице“. В по-късните китки и песни се срещат полифонични похвати. Едни от най-често изпълняваните песни са: „Та що ти сторих, Дъще“, „Мори рано рани“.

Творчеството на Добри Христов остава като показател за най-високите постижения в областта на хоровата, соловата и детската песен до Първата световна война. Към най-известните негови песни принадлежи „Ръченица“. В нея композиторът е пресъздал много точно образа на българската мома, характерните провиквания на играчите, темпераментния танц на момъка, атмосферата на битовия танц.

Към най-оригиналните песни на композитора принадлежи „Леле моме“. За тази песен е характерна неударната танцувалност, изключителна динамичност и стремителност на мелодията. Най-завършената хумористична песен на композитора е „Ерген дядо“. В основата ѝ лежи бърза речитативна шопска мелодия. Използвани са и гъдуларски инструментални интонации.

В голямата хорова творба на Добри Христов, народната легенда „Добринка и слънцето“, най-характерен е епическият повествователен тон. С полифонично майсторство е изградена фугата „Тенка Дафино“.

И до днес четирите народни песни за мъжки хор – „Дафино вино“, „Кинисало моме“, „Вила се ѝ гора“ и „Ганината майка“ остават едни от най-популярните произведения на българската хорова акапелна литература [7].

Значително е художественото наследство на Емануил Манолов и в областта на хоровата акапелна песен. Песента „Каква мома видях, мамо“ освен, че е най-съвършената хорова композиция на Манолов е и едно от най-зрелите художествени достижения на българската музика от най-ранния етап на нейното професионално развитие. Художествено постижение за автора е и песента „Мама Иванчу думаше“.

Създаването на българската художествена солова песен е една от най-големите заслуги на Добри Христов. Освен него в тази жанрова област творят Емануил Манолов, Александър Кръстев и Александър Морфов. Както и в хоровото си творчество, Христов започва със създаването на солови песни върху народни мелодии. Наред с разработките за глас и пиано на народни мелодии той създава и забележителни солови песни, близки по интонация до народната песен. Обработки на народни песни за глас и пиано – лирико хумористичната „Луковитски моми“, бавната епична „Татунчо“, веселата „Милке ле, байовата“, историческата „Пиле пици, Милке ле“, игривата „Зарекох се, мамо“, закачливата „Катерининото либе“. Много настроение има в песните „Я разтуряй, Цвето, магииге“, „Не плачи, малка моме“, „Що стоиш, синко, що гледаш“, „Стоян мамо си думаше“.

Първата солова песен на Добри Христов е „Години, млади години“. Сред соловите песни на композитора се открояват така наречените „бекярски песни“ – „Вино пия“, „Леле боже“, „Сивляна“, „Девойче“, „Коня яхам“ и „Леле, Яно“. Песните разкриват образа на ранния Добри Христов – жизнен, весел. На 6-те бекярски песни сполучливо може да съперничи единствената от този род „Момина песен“, в която композиторът разкрива любовните чувства на момата към момъка. Мелодичната изразителност и чиста лирика я нареждат сред най-хубавите песни на Добри Христов.

Яркото мелодическо дарование на композитора се налага и в някои песни, които той създава по текстове на П. К. Яворов и Ц. Церковски. Образец на солова песен с героично-романтично съдържание е „Хайдушка песен“ по текст на П. К. Яворов. Единствен опит прави и в областта на соловата балада – „Балканджи Йово“. В края на прегледа на солово-песенното творчество на Добри Христов трябва да споменем и популярната „Айде коня яхам“ – текст народен.

За соло пеене са аранжирани и „66 народни песни на македонските българи“. Една част от песните са за соло пеене с пиано, а други за еднороден хор. Много популярни стават песните „Лиляна платно белеше“, „От планина слиза мамо“, „Айде пушка пукна“, „Чамчето“, „Ела ми, Величе“, „Кинисало моме“, „Дафино вино“, „Пиле трено“, „Шпирт леле Яно“ и други.

По характер песните са най-различни - светли, мечтателни, лирични от типа на „Лиляна платно белеше“ до буйните танцови мелодии на „Чамчето“ и романтичната емоционалност на „Пиле Трено“ и „Кинисало моме“. Със своите обработки на 66-те македонски народни песни Добри Христов прави широко популярни едни от най-красивите и самобитни песни на македонския народ.

Соловите песни на *Александър Кръстев* са между най-популярните му творби. Две от тях са „Що ми не дохождаш“ по текст на Ц. Церковски и „Що ме мъчиш, Яно“ – народен текст. По своето емоционално съдържание двете песни на Кръстев са близки до патетичната и светлата лирика на соловите песни на Добри Христов. Контрастното редуване на бърза хороводна и бавна протяжна мелодия също напомня за структурата на „беяръските“ солови песни на Христов.

Няколко солови песни и дуети за глас и пиано на *Емануил Манолов* са повече отклик на потребностите на вокалната самодейност в Казанлък и не се равняват по зрелост и фантазия с най-хубавите му хороводни песни [5].

Липсата на професионални традиции отрежда важно място на любителското музициране в развитието на българската музикална култура след Освобождението. На такава основа и при такива условия се появяват най-ранните художествени постижения на младата българска школа в края на XIX и началото на XX век. Двете основни и съществени насоки на българската музика са: от една страна, нейната близост и здрави връзки с народното звукотворчество; и от друга, нейната демократична насоченост, музика – отпращена към народа, да го възпитава, просвещава и развива неговия естетически вкус [7].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В творчеството на първите български композитори неслучайно основно място заема песента – хоровата, училищната, песента за най-малките – основните видове и форми за приобщаване към музикалното изкуство. Във вокалната музика, в песенните ѝ разновидности първото поколение български композитори постига най-високи художествени постижения.

В творчеството им фолклорът се тълкува в рамките на естетическата система, в която е възникнал. Представянето му чрез средствата на европейския музикален език от 19 век само потвърждава неговата приспособимост и жизненост. По този начин предизвиква гордост от факта, че можем да настигнем Европа, оставяйки си българи [3].

ЛИТЕРАТУРА

[1] Витанова, Л. Училищни песни. //Енциклопедия на българската музикална култура. С.: БАН, София, 1967.

[2] Витанова, Л. Хорово дело. //Енциклопедия на българската музикална култура. С.: БАН, София, 1967.

[3] Крачева, Л. Кратка история на българската музикална култура. С.: Абагар, 2001.

[4] Кръстев, В. Българско музикално творчество. // Енциклопедия на българската музикална култура. С.: БАН, София, 1967.

[5] Кръстев, В. Профили. Студии – есета за 11 български композитори. Книга първа. С.: ДИ „Музика“.

[6] Кръстев, В. Очерци по история на българската музика. С.: ДИ „Музика“, 1977.

[7] Стършенов, Б., П. Стоянов. Българска музика. С.: „Народна просвета“, 1996.

За контакти:

Доц. д-р Пелагия Векилова, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, тел.: 082-850 998, Светла Минкова, swetla@uni-ruse.bg